

UMOWA UŻYCZENIA MUZEALIIUM W PRAWIE PRYWATNYM

Paulina Gwoździewicz-Matan

MONOGRAFIE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

UMOWA UŻYCZENIA MUZEALIUM W PRAWIE PRYWATNYM

Paulina Gwoździewicz-Matan

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2015

Publikacja dofinansowana przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

Stan prawny na 1 maja 2015 r.

Wydawca
Izabella Małecka

Redaktor prowadzący
Joanna Cybulska

Łamanie
Wolters Kluwer

Układ typograficzny
Marta Baranowska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

 prawolubni
The logo features the word "prawolubni" in a lowercase, serif font. A small heart symbol is positioned above the letter "i". Below the text is a decorative horizontal line with a wavy, scalloped pattern.

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2015

ISBN 978-83-264-8137-6

ISSN 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Rodzicom, Mężowi, Siostrze
dedykuję

Spis treści

Wykaz skrótów / 13

Wprowadzenie / 23

Rozdział I

Pojęcia podstawowe dla stosunku zobowiązaniowego wynikającego z umowy / 33

1. Uwagi wprowadzające / 33
2. Dziedzictwo kultury / 34
3. Dobro kultury / 36
4. Zabytek / 42
5. Muzealium / 50
 - 5.1. Status rzeczy i problem zabytkowego charakteru muzealiów / 52
 - 5.2. Własność muzealiów / 57
 - 5.3. Obowiązek inwentaryzacji / 60
6. Zbiory muzealne / 62
7. Dzieło sztuki / 64
8. Podsumowanie / 67

Rozdział II

Zalecenia dotyczące wymiany muzealnej / 69

1. Uwagi wprowadzające / 69
2. Prawo międzynarodowe / 73
3. Prawo modelowe / 76
 - 3.1. Kodeks Etyki ICOM dla Muzeów / 76
 - 3.2. Wzór umowy oraz ogólne zalecenia w przedmiocie udostępniania obiektów na wystawy / 78
 - 3.2.1. Wprowadzenie / 78
 - 3.2.2. Ogólne zasady udostępniania / 79

- 3.2.3. Prawa i obowiązki stron / **81**
- 3.2.4. Koszty / **83**
- 3.2.5. System gwarancji państwowych lub ubezpieczenie komercyjne / **84**
- 3.2.6. Warunki transportu, przechowywania i bezpieczeństwo obiektów / **86**
- 3.2.7. Immunitet jurysdykcyjny dzieł sprowadzanych na wystawę z zagranicy / **88**
- 3.2.8. Pozostałe postanowienia / **91**
- 4. Podsumowanie / **92**

Rozdział III

Umowa użyczenia dóbr kultury w prawie niemieckim, francuskim i angielskim / 94

- 1. Uwagi wprowadzające / **94**
- 2. Regulacja użyczenia dóbr kultury w przepisach prawa publicznego / **95**
- 3. Pojęcie i charakter prawny umowy użyczenia / **100**
 - 3.1. Uwagi ogólne o użyczeniu / **100**
 - 3.1.1. Nieodpłatność / **103**
 - 3.1.1.1. Pojęcie nieodpłatności w prawie niemieckim, francuskim i angielskim / **103**
 - 3.1.1.2. Nieodpłatność a praktyka muzealna / **107**
 - 3.1.2. Charakter prawny użyczenia w poszczególnych systemach / **112**
 - 3.1.2.1. Niemcy, Francja, Anglia / **112**
 - 3.1.2.2. Kwalifikacja umowy o udostępnianie dóbr kultury / **117**
- 4. Prawa i obowiązki stron / **118**
 - 4.1. Obowiązki biorącego / **118**
 - 4.1.1. Obowiązek opieki / **118**
 - 4.1.2. Obowiązek używania zgodnego z treścią umowy / **119**
 - 4.1.3. Obowiązek ponoszenia kosztów utrzymania rzeczy / **122**
 - 4.1.4. Obowiązek zwrotu / **125**
 - 4.2. Obowiązki użyczającego / **129**
 - 4.2.1. Obowiązek wydania rzeczy / **129**

- 4.2.2. Obowiązek udzielenia zezwolenia na niezakłócone używanie rzeczy / **130**
- 5. Odpowiedzialność z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy / **132**
 - 5.1. Odpowiedzialność biorącego / **132**
 - 5.2. Odpowiedzialność użyczającego / **136**
- 6. Podsumowanie / **137**

Rozdział IV

„Wypożyczenie” muzealiów w prawie polskim – regulacja prawna i kwalifikacja umowy / 140

- 1. Uwagi wprowadzające / **140**
- 2. Regulacje prawa publicznego / **142**
 - 2.1. Ustawa o muzeach i rozporządzenia wykonawcze / **142**
 - 2.2. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami / **145**
 - 2.3. Ustawa o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa / **148**
 - 2.4. Ochrona muzealiów przed roszczeniami osób trzecich w czasie trwania wystawy / **152**
- 3. Istota i cel umowy / **155**
- 4. Kwalifikacja umowy / **160**
 - 4.1. Umowa „wypożyczenia” muzealium jako nazwana umowa pozakodeksowa? / **160**
 - 4.1.1. Nazwa umowy / **161**
 - 4.1.2. Brak *essentialia negotii* / **163**
 - 4.1.3. Odpłatność i nieodpłatność – nieprecyzyjne kryterium / **164**
 - 4.1.4. Brak wskazania reżimu prawnego / **165**
 - 4.2. Umowa użyczenia i umowa najmu muzealiów / **166**
 - 4.3. Umowa o używanie muzealiów i pobieranie pożytków / **169**
 - 4.3.1. Korzyści z wyglądu muzealiów / **170**
 - 4.3.2. Wpływ korzyści na zmianę kwalifikacji umowy – umowa o używanie muzealiów i pobieranie pożytków / **177**
- 5. Podsumowanie / **182**

Rozdział V

Umowa użyczenia muzealium w prawie polskim / 185

1. Uwagi wprowadzające / **185**
2. Charakter prawny umowy użyczenia muzealium / **186**
 - 2.1. Nieodpłatność / **187**
 - 2.2. Realny charakter / **189**
3. Powstanie i wygaśnięcie stosunku zobowiązaniowego wynikającego z umowy / **194**
 - 3.1. Strony umowy użyczenia muzealium / **194**
 - 3.1.1. Użyczający i biorący do używania – uwagi ogólne / **194**
 - 3.1.2. Muzeum – pojęcie i zadania / **196**
 - 3.1.3. Podstawy prawne działalności muzeów / **198**
 - 3.1.4. Podmiotowość cywilnoprawna muzeum / **202**
 - 3.1.5. Muzeum jako przedsiębiorca? / **206**
 - 3.2. Przedmiot umowy – świadczenie / **207**
 - 3.3. Zawarcie umowy / **210**
 - 3.3.1. Swoboda zawierania umów w ogólności / **210**
 - 3.3.2. Czy zawrzeć umowę / **215**
 - 3.3.3. Z kim zawrzeć umowę – kwalifikacje podmiotu biorącego muzealia / **218**
 - 3.3.4. Treść umowy / **220**
 - 3.3.5. Forma umowy / **225**
 - 3.4. Reprezentacja / **226**
 - 3.5. Zakończenie stosunku umownego / **227**
 - 3.6. Przedawnienie roszczeń / **229**
4. Prawa i obowiązki stron / **230**
 - 4.1. Uwagi ogólne / **230**
 - 4.2. Uprawnienia i obowiązki muzeum użyczającego / **232**
 - 4.3. Uprawnienia i obowiązki biorącego muzealia do używania / **235**
 - 4.3.1. Prawo do używania muzealiów / **235**
 - 4.3.2. Obowiązek używania zgodnego z treścią umowy / **236**
 - 4.3.3. Obowiązek pieczy / **242**
 - 4.3.3.1. Zakaz przeprowadzania konserwacji bez zgody / **244**
 - 4.3.3.2. Obowiązek informacyjny / **246**

- 4.3.3.3. Zakaz oddawania muzealiów osobie trzeciej / **247**
- 4.3.4. Obowiązek ponoszenia zwykłych kosztów utrzymania muzealiów / **248**
- 4.3.5. Obowiązek ubezpieczenia / **254**
- 4.3.6. Obowiązek zwrotu / **262**
- 4.3.7. Szczególne obowiązki biorącego do używania / **263**
- 5. Odpowiedzialność z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy / **266**
 - 5.1. Odpowiedzialność biorącego / **266**
 - 5.1.1. Odpowiedzialność biorącego na zasadach ogólnych / **266**
 - 5.1.2. Odpowiedzialność biorącego za *casus mixtus* (art. 714 k.c.) / **269**
 - 5.1.3. Umowna modyfikacja odpowiedzialności / **270**
 - 5.1.4. Odpowiedzialność solidarna kilku biorących (art. 717 k.c.) / **273**
 - 5.1.5. Naprawienie szkody / **274**
 - 5.2. Odpowiedzialność muzeum użyczającego / **276**
- 6. Umowa użyczenia a inne umowy zbliżone dotyczące muzealiów / **279**
 - 6.1. Umowa użyczenia a umowa najmu muzealiów / **279**
 - 6.2. Umowa użyczenia a umowa depozytu muzealnego / **282**
- 7. Podsumowanie / **287**

Rozdział VI

Umowa użyczenia muzealium a prawo autorskie / 289

- 1. Uwagi wprowadzające / **289**
- 2. Korzystanie z utworów utrwalonych w muzealiach / **292**
 - 2.1. Uwagi wstępne / **292**
 - 2.2. Prawo do użyczenia egzemplarza utworu / **296**
 - 2.3. Prawo do wystawiania / **298**
 - 2.4. Prawo do zwielokrotniania egzemplarzy utrwaleń / **304**
 - 2.4.1. Cele komercyjne / **309**
 - 2.4.2. Cele promocyjne – licencja ustawowa z art. 33 pkt 2 pr. aut. / **311**
- 3. Korzystanie z utworów „towarzyszących” użyczanym muzealiom / **313**
 - 3.1. Scenariusz wystawy / **313**

- 3.2. Fotografie muzealiów / 318
- 4. Prawa osobiste twórcy a wystawianie utworów / 321
- 5. Podsumowanie / 327

Rozdział VII

Umowy z podmiotami zagranicznymi i prawo właściwe dla zobowiązań wynikających z umowy użyczenia muzealium / 329

- 1. Uwagi wprowadzające / 329
- 2. Jurysdykcja / 330
- 3. Prawo właściwe / 333
 - 3.1. Wybór prawa / 333
 - 3.2. Poszukiwanie statutu kontraktowego w braku wyboru prawa / 336
 - 3.3. Zakres statutu kontraktowego / 340
 - 3.4. Prawo właściwe dla klauzul licencyjnych / 344
- 4. Podsumowanie / 345

Zakończenie – uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda* / 347

Bibliografia / 353

Wykaz skrótów

Akty prawne

- BGB** Bürgerliches Gesetzbuch, kodeks cywilny niemiecki z 1896 r.
- dyrektywa 2006/115** dyrektywa 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej (wersja ujednolicona) (Dz. Urz. UE L 376 z 27.12.2006, s. 28)
- fr. k.c.** Code civil, kodeks cywilny francuski z 1804 r.
- k.c.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
- Konstytucja RP** Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- konwencja berneńska** Akt paryski Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474, załącznik)
- konwencja haska z 1954 r.** Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia

- 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212, załącznik)
- konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego**
Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564)
- konwencja paryska z 1970 r.**
Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106)
- konwencja rzymska z 1980 r.**
Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwarta do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 r. (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 334 z 30.12.2005, s. 1)
- konwencja UNIDROIT z 1995 r.**
Konwencja UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury, sporządzona w Rzymie dnia 24 czerwca 1995 r. (tekst dostępny na stronie: <http://www.unidroit.org>)
- KZ**
rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.)
- p.p.m.**
ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. Nr 80, poz. 432 z późn. zm.)
- p.p.m. z 1965 r.**
ustawa z dnia 12 listopada 1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. Nr 46, poz. 290 z późn. zm.)
- pr. aut.**
ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.)
- rozporządzenie 1215/2012**
rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania

	orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (wersja przekształcona) (Dz. Urz. UE L 351 z 20.12.2012, s. 1)
rozporządzenie Rzym I	rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), (Dz. Urz. UE L 177 z 4.07.2008, s. 6 z późn. zm.)
rozporządzenie Rzym II	rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II) (Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 40)
rozporządzenie w sprawie ewidencjonowania	rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 30 sierpnia 2004 r. w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach (Dz. U. Nr 202, poz. 2073)
rozporządzenie w sprawie przenoszenia	rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 maja 2008 r. w sprawie warunków, sposobu i trybu przenoszenia muzealiów (Dz. U. Nr 91, poz. 569)
rozporządzenie w sprawie zabezpieczenia zbiorów	rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 września 2014 r. w sprawie zabezpieczenia zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą (Dz. U. poz. 1240)
TFUE	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 83 z 30.03.2010, s. 47)
Traktat WIPO	Traktat WIPO o artystycznych wykonaniach i fonogramach, sporządzony w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 41, poz. 375)

TWE	Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 321E z 29.12.2006, s. 37)
u.o.d.k.	ustawa z dnia 25 października 1991 r. o prowadzeniu i organizowaniu działalności kulturalnej (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 406 z późn. zm.)
u.o.z.	ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.)
UrHG	Urheberrechtsgesetz, niemiecka ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 9 września 1965 r.
ustawa o muzeach	ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 987 z późn. zm.)
Zalecenia UNESCO	Recommendation concerning the International Exchange of Cultural Property, przyjęta dnia 26 listopada 1976 r. (tekst dostępny na stronie: http://portal.unesco.org/ev.php)

Czasopisma i publikatory

Dz. P. P.P.	Dziennik Praw Państwa Polskiego
Dz. U.	Dziennik Ustaw
Dz. U. R. P.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
Dz. Urz. UE	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
GP	Gazeta Prawna
IJCP	Intellectual Journal of Cultural Property
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
LEX	System Informacji Prawnej LEX
MoP	Monitor Prawniczy
MSiG	Monitor Sądowy i Gospodarczy

NJW	Neue Juristische Wochenschrift
NP	Nowe Prawo
ONSA OZ	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego. Orzecznictwo Zebrane
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNCK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPİKA	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
OZ	Ochrona Zabytków
Pal.	Palestra
PiP	Państwo i Prawo
PIPWİ UJ	Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej Uniwersytetu Jagiellońskiego
PISM	Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
POP	Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
PPHZ	Problemy Prawne Handlu Zagranicznego
PPiA	Przegląd Prawa i Administracji
PPPM	Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Pr. Sp.	Prawo Spółek
PS	Przegląd Sądowy
Rej.	Rejent
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
Rzeczp.	Rzeczpospolita
S.C.	Studia Cywilistyczne

SIS	Studia Iuridica Silesiana
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŚL	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Śląskiego

Organy i instytucje

BGH	Bundesgerichtshof, niemiecki Sąd Najwyższy
EFTA	Europejskie Porozumienie o Wolnym Handlu
ETS	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dawniej Europejski Trybunał Sprawiedliwości)
ICOM	Międzynarodowa Rada Muzeów
MKiDN	Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego
NEMO	Network of European Museum Organizations
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NIMOZ	Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SOKiK	Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
TK	Trybunał Konstytucyjny
UE	Unia Europejska
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WKZ	Wojewódzki Konserwator Zabytków
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Materiały źródłowe

Akademie der Künste w Berlinie	wzór umowy stosowany przez Akademie der Künste w Berlinie
---------------------------------------	---

British Museum	wzór umowy stosowany przez British Museum w Londynie
Centre Pompidou	wzór umowy stosowany przez Centre National d'Art et de Culture Georges Pompidou w Paryżu
Hamburger Kunsthalle	wzór umowy stosowany przez Hamburger Kunsthalle
Museum Folkwang w Essen	wzór umowy stosowany przez Museum Folkwang w Essen
Musée d'Orsay	wzór umowy stosowany przez Musée d'Orsay w Paryżu
Musterleihvertrag BRD	wzór umowy dla Niemieckiej Republiki Federalnej
National Gallery	wzór umowy stosowany przez National Gallery w Londynie
Schirn Kunsthalle	wzór umowy stosowany przez Schirn Kunsthalle we Frankfurcie
Staatliche Museum w Berlinie	wzór umowy stosowany przez Staatliche Museum w Berlinie
Städel Museum	wzór umowy stosowany przez Städel Museum we Frankfurcie
Umowa MŁK	wzór umowy stosowany przez Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie
Umowa MNG	wzór umowy stosowany przez Muzeum Narodowe w Gdańsku
Umowa MNK	wzór umowy stosowany przez Muzeum Narodowe w Krakowie
Umowa MNP	wzór umowy stosowany przez Muzeum Narodowe w Poznaniu
Umowa MNW	wzór umowy stosowany przez Muzeum Narodowe w Warszawie
Umowa MNWr	wzór umowy stosowany przez Muzeum Narodowe we Wrocławiu

Umowa MPW	wzór umowy stosowany przez Muzeum Pałac w Wilanowie
Umowa MŚI	wzór umowy stosowany przez Muzeum Śląskie w Katowicach
Victoria and Albert Museum	wzór umowy stosowany przez Victoria and Albert Museum w Londynie

Piśmiennictwo

Czachórski 2009 W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, wyd. VIII (oprac. przy współudziale A. Brzozowskiego, M. Safjana, E. Skowrońskiej-Bocian), Warszawa 2009

Komentarz k.c., t. I, t. II (2011) *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. I, t. II (pod red. G. Bieńka), Warszawa 2011

Komentarz k.c., t. I (2013) *Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 1–449¹* (pod red. K. Pietrzykowskiego), t. I, wyd. VII, Warszawa 2013

Komentarz k.c., t. II (2013) *Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 450–1088* (pod red. K. Pietrzykowskiego), t. II, wyd. VII, Warszawa 2013

Komentarz k.c. (red. E. Gniewek) (2013) *Kodeks cywilny. Komentarz* (pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego), wyd. V, Warszawa 2013

Komentarz pr. aut. *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Ćwiąkalski, R. Markiewicz, E. Traple (pod red. J. Barty, R. Markiewicza), wyd. IV, Kraków 2005

Radwański, Prawo cywilne (2013) Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, wyd. 12, Warszawa 2013

Radwański, Olejniczak, Zobowiązania Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, wyd. 10, Warszawa 2012

SystemPrPryw, t. I *System Prawa Prywatnego*, t. I, *Prawo cywilne – część ogólna* (pod red. M. Safjana), Warszawa 2012

SystemPrPryw, t. II *System Prawa Prywatnego*, t. II, *Prawo cywilne – część ogólna* (pod red. Z. Radwańskiego), Warszawa 2008

SystemPrPryw, t. III *System Prawa Prywatnego, t. III, Prawo rzeczowe* (pod red. E. Gniewka), Warszawa 2013

SystemPrPryw, t. V *System Prawa Prywatnego, t. V, Prawo zobowiązań – część ogólna* (pod red. E. Łętowskiej), Warszawa 2013

SystemPrPryw, t. VIII *System Prawa Prywatnego, t. VIII, Prawo zobowiązań – część szczegółowa* (pod red. J. Panowicz-Lipskiej), Warszawa 2011

SystemPrPryw, t. IX *System Prawa Prywatnego, t. IX, Prawo zobowiązań – umowy nienazwane* (pod red. W.J. Katnera), Warszawa 2010

SystemPrPryw, t. XIII *System Prawa Prywatnego, t. XIII, Prawo autorskie* (pod red. J. Barty), Warszawa 2013

SystemPrPryw, t. XXa *System Prawa Prywatnego, t. XXa, Prawo prywatne międzynarodowe* (pod red. M. Pazdana), Warszawa 2014

SystemPrPryw, t. XXb *System Prawa Prywatnego, t. XXb, Prawo prywatne międzynarodowe* (pod red. M. Pazdana), Warszawa 2015

Wolter, Ignatowicz, Stefaniuk, Prawo cywilne (1996) i (2001)
A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1996 (wyd. I), 2001 (wyd. II)

Wprowadzenie

Przedmiot i cel pracy

Przedmiotem publikacji jest analiza stosunku zobowiązaniowego, na podstawie którego muzea udostępniają muzealia w celu ich zaprezentowania na wystawie organizowanej przez inny podmiot. Podjęte w pracy zagadnienie jest tym bardziej istotne, że w ostatnich dwóch dekadach wzrasta ilość wystaw organizowanych przez muzea. Organizowanie wystaw czasowych ma ogromne znaczenie nie tylko dla muzeów, które realizują tym samym swoje ustawowe i statutowe zadania, lecz przede wszystkim leży w interesie szerokiego kręgu odbiorców. Widoczna jest tendencja do ujednolicania stosowanych przez muzea praktyk – powstają w tym zakresie nowe mechanizmy prawne¹, kodeksy zachowań² oraz zalecenia praktyczne³.

Wypada ponadto zauważyć, że udostępnianie dóbr, niejednokrotnie klasy najwyższej, nie jest wolne od dylematów. W interesie społecznym leży bowiem zachowanie oryginalnego przedmiotu dla przyszłości. Zadaniem muzeów jest jednak również umożliwienie obcowania z obiektami szerokiemu kręgowi osób, prezentowanie zbiorów w nowych miejscach, w innym kontekście. Muzea występują więc, co do zasady, w roli strażników dziedzictwa kultury, ale rola ta musi być zharmonizowana z koniecznością uczestnictwa w krajowej i międzyna-

¹ Np. immunitet jurysdykcyjny obiektów sprowadzanych na wystawę z zagranicy; system poręczeń Skarbu Państwa wypłaty odszkodowania za zniszczone, uszkodzone lub skradzione eksponaty wystawowe będący alternatywą dla ubezpieczeń komercyjnych.

² Por. np. *Kodeks Etyki ICOM dla Muzeów*, tłum. S. Waltoś, Warszawa 2009.

³ Por. np. program *Mobility of Collections*, zalecenia zawarte w dokumencie *Lending to Europe, czy tworzone w ramach organizacji muzealnych wytyczne*, np. *Loans Guidelines*.

rodowej wymianie kulturalnej⁴. Ścierają się tu zatem dwa rodzaje po-
niekąd sprzecznych interesów – z jednej strony będzie to interes deter-
minowany koniecznością ochrony tych dóbr, z drugiej zaś potrzebą
szerokiego udostępniania. Odpowiednie ich wyważenie stanowi istotę
analizowanego stosunku obligacyjnego i znajduje wyraz w jego treści.

Motywnym do podjęcia badań nad tą problematyką była niejasna
w swym kształcie regulacja przyjęta przez ustawodawcę, który – na
określenie udostępniania muzealiów w celach wystawienniczych –
wprowadził do ustawy o muzeach pojęcie „wypożyczania” muzealiów⁵.
Pojęcie to pojawiło się w nowej ustawie o muzeach z dnia 21 listopada
1996 r. obok instytucji „użyczenia”, którą dziesięć lat później ustawo-
dawca wyeliminował⁶. Jest to zatem dzisiaj termin języka prawnego.
Nazwą „wypożyczenie” prawodawca posługuje się również w aktach
wykonawczych do tej ustawy. W jednym z rozporządzeń⁷ wskazuje,
jakie elementy powinna obejmować umowa zawierana w związku
z udostępnieniem muzealiów. W samej ustawie zastrzeżono, iż za
„wypożyczenia” między muzeami krajowymi nie pobiera się opłat⁸.
Taka nazwa przyjęła się ponadto w praktyce – posługują się nią niektóre
polskie muzea w stosowanych standardowo wzorach umów, określając
strony umowy jako „wypożyczający” i „biorący”.

Ta fragmentaryczna regulacja może budzić wątpliwości z dwóch
zasadniczych przyczyn. Po pierwsze, ze względu na nieznaną prawu
cywilnemu nazwę umowy, po drugie – z uwagi na brak dostatecznej
regulacji. Z oczywistych względów „wypożyczenie” nie może być łączone
z umową pożyczki, rozumianej w taki sposób, w jaki uregulowana ona
została w kodeksie cywilnym⁹. Poza tym, ustawodawca obejmuje tą
samą nazwą dwa, jak będą starała się wykazać w pracy, różne rodzaje
umów. Wprowadza przy tym jako zasadę odpłatność, podczas gdy
analiza praktyki wykazuje, że udostępnianie muzealiów dokonywane

⁴ Zwrot zaczerpnięty ze sformułowania „*cultural exchange*”, jakim posłużono się
w dokumencie wydanym przez UNESCO: *Recommendation concerning the International
Exchange of Cultural Property* z dnia 26 listopada 1976 r.

⁵ Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 987
z późn. zm.), dalej jako ustawa o muzeach. Por. jej art. 25 i 29.

⁶ Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy o muzeach (Dz. U. Nr 136,
poz. 956).

⁷ Rozporządzenie MKiDN z dnia 15 maja 2008 r. w sprawie warunków, sposobu
i trybu przenoszenia muzealiów (Dz. U. Nr 91, poz. 569).

⁸ Art. 25 ustawy o muzeach.

⁹ Por. art. 720–724 k.c.

w celu publicznej ekspozycji odbywa się nieodpłatnie. Taki stan rzeczy powoduje, że pojęcie „wypożyczenia” zostanie w pracy opatrzone cudzym słowem.

Celem pracy jest analiza reżimu i charakteru prawnego umowy, na podstawie której muzea udostępniają muzealia w celach wystawieniowych. Konstrukcja umowy przyjęta przez ustawodawcę rodzi cały szereg problemów, w szczególności pojawia się pytanie, czy do porządku prawnego wprowadzono nowy typ umowy i czy w związku z tym mamy obecnie do czynienia z nazwaną umową pozakodeksową? Nad zasadnością takiego zabiegu można się zastanawiać, można nawet przyjąć, że – w obliczu szczególnego reżimu, jakiemu podlegają muzealia – mógłby on znaleźć uzasadnienie. Po pierwsze jednak, w kształcie zaproponowanym przez ustawodawcę wydaje się, że jest to zabieg bardzo niedoskonały. Po drugie, istnieją już umowy cywilnoprawne, które mogą być stosowane na tym obszarze i, co więcej, są wykorzystywane również w praktyce muzealnej.

O kwalifikacji stosunku cywilnoprawnego, na podstawie którego muzea udostępniają swoje zbiory, jako najbliższego umowie użyczenia przesądziła analiza umów stosowanych przez polskie i zagraniczne muzea. Muzealia udostępniane są nieodpłatnie, zgodnie z przyjętymi międzynarodowymi zaleceniami. Mimo że polski ustawodawca dopuszcza pobieranie opłat od podmiotów zagranicznych (wariant odpłatny „wypożyczenia”), w praktyce takich opłat się nie pobiera. Organizacja przedsięwzięcia, jakim jest wystawa czasowa i sprowadzenie na nią obiektów, często z zagranicy, jest ogromnym zadaniem wymagającym zaangażowania – mimo nieodpłatności samego świadczenia – wielkich nakładów środków finansowych, związanych zwłaszcza z ubezpieczeniem oraz transportem obiektów. Dlatego czasem może dziwić nieformalność zachowań, gdzie zaufanie liczy się bardziej niż prawne zabezpieczenia¹⁰. W obliczu bardzo wysokich kosztów przyjmuje się, że „cnotą jest niepobieranie opłat za wypożyczenia”¹¹. Również pozostałe elementy treści analizowanych umów najbliższe są w swym kształcie znanej prawu cywilnemu instytucji *commodatum*.

¹⁰ N. Palmer opisuje to zjawisko jako „a field of activity where trust counts for more than legal safeguards. In this world, things which are unique and beyond price face formidable hazards. They may do so in conditions of extreme informality, on the strength of little more than a handshake”. Por. N. Palmer, *Art Loans*, London 1997, s. 1.

¹¹ Głos jednego z muzealników.

Problematyka umowy użyczenia była podejmowana w literaturze przedmiotu, zarówno w opracowaniach komentarzowych, monograficznych, jak i artykułowych. Wskazuje się przy tym na znikomą praktyczną doniosłość tej umowy, w szczególności ze względu na niską wartość przedmiotu świadczenia¹², czy też wyłącznie grzecznościowy jej charakter. Tego rodzaju ocena nie odnosi się jednak do wszystkich umów użyczenia. Szczególny charakter przedmiotu świadczenia, jakim są muzealia, sprawia, że ich udostępnianie odbywa się z uwzględnieniem reżimu ochronnego. Z uwagi na fakt, że cywilnoprawne aspekty tzw. ruchu dóbr kultury¹³ pozostają zazwyczaj na marginesie rozważań dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kultury lub rozpatrywane są jedynie w kategoriach działalności muzeów, konieczne wydaje się być przeanalizowanie praw i obowiązków stron zawieranej umowy.

Niniejsza publikacja stanowi próbę kompleksowej analizy konstrukcji prawnej umowy użyczenia muzealium, z uwzględnieniem szczególnego reżimu ochronnego i regulacji kontrolnych, mających na celu zabezpieczenie zbiorów przenoszonych poza siedzibę muzeum. Wyniki tej analizy rodzą cały szereg problemów, co do których usiłuję w pracy znaleźć rozwiązania, w szczególności dotyczących zakresu swobody kształtowania treści umowy przez strony, ograniczeń w tym względzie oraz oddziaływania przepisów prawa publicznego na stosunek cywilnoprawny, w oparciu o który muzealia są udostępniane.

Jak wskazano w tytule, przedmiot świadczenia został określony dość wąsko. Są nim muzealia, czyli rzeczy ruchome będące własnością muzeum oraz wpisane do inwentarza muzealnego. Tym samym, zakresem rozważań nie zostały objęte inne obiekty, które również mogą stać się przedmiotem ekspozycji, jak np. depozyty czy inne zbiory gromadzone w muzeum. Wprawdzie znajdują się one w posiadaniu muzeum, wątpliwości budzi jednak ich status prawny, wynikający z nieprecyzyjnej regulacji. Ograniczenie tematu wyłącznie do muzealiów jednoznacznie przesądza o tym, że po stronie użyczającego występuje muzeum. Poza zakresem pracy pozostaje analiza takich przypadków, w których po

¹² Tak np. Z. Radwański, M. Orlicki (w:) *SystemPrPryw*, t. VIII, s. 260.

¹³ Zwrot zaczerpnięty z ang. *mobility of collections*, posługują się nim międzynarodowe programy i organizacje, jak np. działająca w ramach Europejskiego Forum Kultury Grupa Robocza Ekspertów z krajów członkowskich pracująca nad usprawnieniem „mobilności kolekcji” (*Working Group of EU Member States Experts on the mobility of Collections*). Por. też tytuł konferencji organizowanej w Hadze w 2004 r. *Museums Collections on the Move*.

stronie udostępniającego występują podmioty nieposiadające statusu muzeów. Nie rozważano zatem udostępniania zbiorów przez kolekcjonerów czy posiadaczy pojedynczych obiektów, bądź przez twórców, którzy chcą zaprezentować na wystawie swe prace. Analiza prowadzona w pracy nie obejmuje również depozytów muzealnych. Na rzecz takiego rozwiązania przemawiało ograniczenie badań do podmiotów, które instytucjonalnie trudnią się udostępnianiem muzealiów oraz szczególny charakter obiektów, jakimi są muzealia – dobra narodowe. W publikacji odnoszę się do działalności muzeów, z uwagi na fakt, że w stosunku do tych instytucji wypracowane zostały reguły i utrwalone wzorce postępowania. Nie wyklucza to odniesienia uwag czynionych w pracy również do przypadków, gdy udostępniane będą obiekty nieposiadające statusu muzealiów.

Ponadto w pracy nie uwzględniono innych – poza wystawienniczymi – celów przeniesienia muzealiów poza siedzibę muzeum macierzystego, jak np. cele dekoracji wnętrz czy cele naukowe. Chodzi przede wszystkim o umożliwienie korzystania z dóbr kultury szerokiej rzeszy odbiorców, stanowiące element konstytucyjnego prawa powszechnego dostępu do dóbr kultury (art. 73 Konstytucji RP). W większości przypadków, przedmiotem umowy jest udostępnianie muzealiów na wystawy czasowe, które nie byłyby możliwe bez pozyskiwania dzieł „z zewnątrz”.

Pomimo tego, że muzea są podmiotami wykonującymi zadania publiczne, umowy przez nie zawierane, których przedmiotem jest użyczenie muzealium, mają charakter cywilnoprawny. Podejmując czynności użyczenia muzea działają w sferze *dominium*, stąd stosunki kształtowane na tym obszarze należy zaliczyć do cywilnoprawnych. Taka właśnie kwalifikacja umowy użyczenia muzealium została zawarta już w tytule publikacji. Stąd też problematyka ta będzie rozpatrywana z perspektywy prawa prywatnego. Zważywszy jednak na konieczność uwzględniania szczególnego (publicznego) statusu muzeum jako strony umowy użyczenia, niezbędnym było dokonanie analizy regulacji prawa publicznego dotyczących pozycji prawnej muzeum, jak również statusu prawnego przedmiotu świadczenia – muzealium.

Najistotniejszą rolę odgrywają muzea państwowe i samorządowe, będące osobami prawnymi, chociaż, w świetle ustawy o muzeach, muzeami mogą być także jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. Mimo tego, iż muzea działają w warunkach rynkowych, nie upoważnia to do nadawania im statusu przedsiębiorców. Muzea,

niezależnie od formy organizacyjnoprawnej, są instytucjami *non-profit*. Ta obserwacja ma również znaczenie z punktu widzenia dalszych rozważań.

Książka została podzielona na siedem rozdziałów. W pierwszym wyjaśniono pojęcia podstawowe dla stosunku cywilnoprawnego wynikającego z umowy użyczenia muzealium. Pojęcia te, właściwe prawu ochrony dziedzictwa kultury, zostały omówione z punktu widzenia prawa cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem definicji pojęcia „muzealium”, czyli przedmiotu świadczenia analizowanej umowy. Stanowią one punkt odniesienia dla dalszych rozważań.

Rozdział drugi poświęcono uregulowaniom mającym charakter *soft law*. Przybierają one postać wskazówek, zasad etycznych czy też zaleceń w przedmiocie udostępniania dóbr kultury. Mimo tego, iż formalnie nie posiadają takiej mocy wiążącej jak normy prawne, oddziałują na umowy zawierane przez muzea. W rozdziale tym poddano także analizie postanowienia wzoru umowy rekomendowanego przez Sieć Europejskich Organizacji Muzealnych (NEMO).

Trzeci rozdział ma charakter prawoporównawczy. Analizie poddano umowy stosowane w praktyce przez muzea niemieckie, francuskie oraz angielskie. Analiza ta była prowadzona z uwzględnieniem regulacji prawa prywatnego oraz publicznego obowiązujących w Niemczech, Francji i Anglii. Prowadzone w tym zakresie rozważania zmierzały do określenia charakteru umów, w oparciu o które muzea udostępniają swoje zbiory w tych krajach.

W czwartym rozdziale zaprezentowano obowiązującą regulację prawa publicznego w zakresie udostępniania muzealiów. Przeanalizowano w tym celu podstawowe akty prawne w celu zrekonstruowania „modelu”, jaki ustawodawca zamierzał nadać wprowadzonej przez siebie instytucji „wypożyczania”. W pracy wskazano, jakie przepisy prawa publicznego oddziałują na kształt tej regulacji oraz dokonano próby kwalifikacji prawnej tak powstałego stosunku cywilnoprawnego.

Piąty, zasadniczy rozdział pracy, dotyczy umowy użyczenia muzealium w prawie polskim. Scharakteryzowano w nim strony umowy, przede wszystkim zaś muzeum jako uczestnika obrotu cywilnoprawnego. Przedstawiono procedurę zawierania umowy, świadczenie użyczającego oraz to, w jaki sposób ograniczeń doznaje swoboda umów. Omówiono prawa i obowiązki stron oraz odpowiedzialność z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy. Zagadnienia te

rozpatrywane są z perspektywy szczególnego charakteru dóbr, jakimi są muzealia.

Niektóre spośród muzealiów to jednocześnie przedmioty będące nośnikami utworów w rozumieniu prawa autorskiego. Stąd przedmiotem rozważań zawartych w rozdziale szóstym są zagadnienia praw autorskich do utworów utrwalonych w muzealiach. W większości przypadków muzea, nabywając obiekty, nie uzyskują do nich praw autorskich i nie są tym samym uprawnione z tytułu tych praw. Kwestie autorskoprawne pozostają zazwyczaj poza stosunkiem umownym łączącym muzeum używające i biorącego do używania, jednak konieczne jest zwrócenie uwagi na prawa wyłączne twórcy, które mogą w związku z użyczeniem muzealium zostać naruszone. Omówiono te spośród autorskich praw majątkowych i osobistych, które mogą oddziaływać na kształt postanowień umowy.

Szczególnego znaczenia, ze względu na liczbę i wagę umów zawieranych z podmiotami zagranicznymi oraz tak zwanych „wystaw objazdowych”, nabiera problematyka kolizyjnoprawna. Zagadnieniom tym poświęcono ostatni rozdział pracy. W rozważaniach zawartych w tym rozdziale podjęto próbę ustalenia, jakiemu porządkowi prawnemu będzie podlegało zobowiązanie wynikające z umowy w przypadku braku wyboru prawa.

W zakończeniu sformułowano wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*, które mogą być przyczynkiem do zmian obowiązującej regulacji prawnej.

Założenia metodologiczne

W publikacji podjęto próbę dogmatycznej i teoretycznej analizy umowy użyczenia muzealium w prawie prywatnym. W pierwszym rzędzie badaniom poddano regulacje prawa prywatnego dotyczące umowy użyczenia, a ponadto, w niezbędnym zakresie, przepisy prawa publicznego zawarte w ustawie o muzeach oraz w aktach wykonawczych do tej ustawy, które mogą mieć wpływ na kształt analizowanej umowy.

Zasadniczą część rozważań poświęcono regulacji prawnej umowy użyczenia muzealium w prawie polskim. Ze względu na niedopracowanie konstrukcji tej umowy w prawie krajowym koniecznym było, przy wykorzystaniu metody prawnoporównawczej, sięgnięcie do rozważań przyjmowanych w tym zakresie w innych państwach. Na potrzeby

analizy wybrano trzy państwa: Republiki Federalnej Niemiec, Republiki Francuskiej oraz Anglii. O takim wyborze zdecydował przede wszystkim fakt, iż kraje te intensywnie uczestniczą w międzynarodowej wymianie kulturalnej, z uwagi chociażby na bogate zbiory oraz rozwiniętą praktykę wystawienniczą, a przede wszystkim – ze względu na instrumenty prawne, które wspomagają wymianę muzealną. Z kolei jako przykład jednego z systemów *common law* analizie poddano rozwiązanie przyjęte w prawie angielskim.

Uzyskanie rzeczywistego obrazu praktyki w zakresie stosowania umów użyczenia muzealiów tak w Polsce, jak i w Niemczech, Francji oraz Anglii, wymagało zastosowania metody empirycznej. W związku z tym badaniom poddano umowy stosowane przez muzea polskie oraz zagraniczne.

Źródła i materiał badawczy

Umowa użyczenia muzealium nie była dotąd przedmiotem opracowań o charakterze monograficznym czy nawet artykułowym w literaturze polskiej. Z tego względu koniecznym było sięgnięcie do opracowań zagranicznych, które odnoszą się do problemu prezentowanego przy okazji rozważań nad publiczno- i prywatnoprawnymi aspektami wymiany kulturalnej¹⁴, oraz w ujęciu prawnautorskim¹⁵. Dlatego, prócz polskich i zagranicznych komentarzy, artykułów i monografii z zakresu prawa umów oraz prawa autorskiego, wykorzystano prace naukowe z obszaru tzw. prawa sztuki (*art law*, *Kunstrecht*, *le droit culturel*), dziedziny, która w literaturze zagranicznej doczekała się osobnych publikacji. Poza tym, z uwagi na tematykę pracy związaną z działalnością muzeów, korzystano z opracowań dotyczących sztuki oraz muzealnictwa. W pracy wykorzystano ponadto przykłady z orzecznictwa, jednak z uwagi na fakt, iż między stronami analizowanej umowy stosunkowo rzadko dochodzi do sporów sądowych, odwołania te mają charakter sporadyczny, gdyż tylko nieliczne przypadki stały się przedmiotem orzeczeń sądowych.

¹⁴ Zob. N. Palmer, *Art Loans*, London 1997; tenże, *Art Loans* (w:) *Legal Aspects of International Trade in Art*, Vol. 5, London 1996, s. 299–317; P. Haellmigk, *Die Leihe in der französischen, englischen und deutschen Rechtsordnung*, Osnabrück 2009; I. Kühl, *Der internationale Leihverkehr der Museen*, Köln 2004; S. Boos, *Kulturgut als Gegenstand des grenzüberschreitenden Leihverkehrs*, Berlin 2006.

¹⁵ H. Schack, *Kunst und Recht*, Köln 2004.

Przedstawione w pracy spostrzeżenia są w głównej mierze wynikiem analizy umów stosowanych w praktyce przez muzea polskie i zagraniczne. Z umów stosowanych przez polskie muzea wykorzystano wzory umów stosowane przez: Muzeum Narodowe w Gdańsku, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Muzeum Narodowe w Warszawie, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Muzeum Pałac w Wilanowie, Muzeum Śląskie w Katowicach. Z umów zagranicznych posłużono się umowami stosowanymi przez: Hamburger Kunsthalle, Städel Museum we Frankfurcie, Schirn Kunsthalle we Frankfurcie, Staatliche Museum w Berlinie, Akademie der Künste w Berlinie, Museum Folkwang w Essen, Centre National d'Art et de Culture Georges Pompidou w Paryżu, Musée d'Orsay w Paryżu, British Museum w Londynie, Victoria and Albert Museum w Londynie oraz National Gallery w Londynie.

Publikacja stanowi zmienioną i poszerzoną wersję rozprawy doktorskiej obronionej przed Radą Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego we wrześniu 2013 r.

Podziękowania

Pragnę serdecznie podziękować osobom i instytucjom, które przyczyniły się do powstania niniejszej publikacji. Przed wszystkim słowa wdzięczności kieruję do mojego Promotora, Pana Profesora dr. hab. Wojciecha Kowalskiego, za pełną życzliwości opiekę naukową, nieocenioną pomoc i udzielone mi wsparcie.

Słowa podziękowania kieruję do Recenzentów: Pani dr. hab. prof. UŚ Ewy Rott-Pietrzyk oraz Pana dr. hab. prof. UJ Andrzeja Matlaka za cenne uwagi, które pomogły mi nadać książce ostateczny kształt. Pani prof. Ewie Rott-Pietrzyk dziękuję szczególnie za owocne rozmowy prowadzone podczas przygotowywania rozprawy.

Bardzo dziękuję Panu prof. dr. hab. Maksymilianowi Pazdanowi za konsultacje oraz wskazówki, których udzielił mi w trakcie przygotowywania pracy. Dużą pomoc okazał mi również Pan prof. Kurt Siehr w czasie badań prawnoporównawczych prowadzonych w Instytucie im. Maxa Plancka w Hamburgu, udostępniając mi zbiory własnej biblioteki.

Dziękuję Panu prof. dr. hab. Wojciechowi Popiołkowi, kierownikowi Katedry Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowe-

go, za możliwość pisania pracy w tak dobrej i przyjaznej atmosferze, wśród wielu życzliwych mi osób – Koleżanek i Kolegów z Katedry, za co również im bardzo dziękuję.

Ogromnie dziękuję Panu dr. hab. Piotrowi Majewskiemu, Dyrektorowi Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów za sfinansowanie niniejszej publikacji. Bez tej pomocy książka nie mogłaby się ukazać. Dziękuję również Pracownikom Instytutu, przede wszystkim Panu Olgierdowi Jakubowskiemu, za pomoc w dostępie do materiałów oraz za dzielenie się doświadczeniem z zakresu muzealnictwa.

Dziękuję dyrekcji oraz pracownikom muzeów – polskich i zagranicznych – którzy służyli mi pomocą i radą w czasie prowadzenia badań. Za udostępnienie wzorów umów dziękuję następującym osobom i instytucjom: Pani Zofii Gołubiew, Dyrektor Muzeum Narodowego w Krakowie, Pani Agnieszce Widackiej-Bisadze, Głównej Inwentaryzator Muzeum Narodowego w Krakowie, Pani Grażynie Kulawik z Muzeum Narodowego w Krakowie, Pani Elżbiecie Cyganik z Działu Głównego Inwentaryzatora Muzeum Narodowego w Krakowie, Pani Elżbiecie Kotkowskiej, Głównej Inwentaryzator Muzeum Narodowego we Wrocławiu, Panu Pawłowi Jaskanisowi, Dyrektorowi Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Pani Monice Majcherek, Głównej Inwentaryzator Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Pani Joannie Paprockiej-Gajek, Starszej Kustosz, Kierownikowi Działu Sztuki Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Pani Zofii Fidelus, Głównej Inwentaryzator Muzeum Narodowego w Poznaniu, Pani Katarzynie Szurkowskiej z Muzeum Narodowego w Poznaniu, Pani Lidii Kareckiej z Muzeum Narodowego w Warszawie, Panu Filipowi Szadkowskemu, Kierownikowi Działu Wypożyczeń Muzeum Narodowego w Warszawie, Panu dr. Andrzejowi Stodze, Głównemu Inwentaryzatorowi z Muzeum Łazienek Królewskich w Warszawie, Panu Wojciechowi Bonisławskiemu, Dyrektorowi Muzeum Narodowego w Gdańsku oraz Pani Inwentaryzator Danucie Frankowskiej z Muzeum Śląskiego.

I wreszcie, szczególne podziękowania kieruję do Moich Najbliższych. Dziękuję Rodzicom za to, że miałam szansę dorastania w atmosferze miłości do piękna i dobra, w otoczeniu sztuki. Dziękuję mojemu Mężowi Jakubowi – za wsparcie i wytrwałość. Dziękuję Siostrze – historykowi sztuki – za inspirację i opiekę duchową nad powstającą książką.

Katowice, kwiecień 2015 r.

Autorka

Rozdział I

Pojęcia podstawowe dla stosunku zobowiązaniowego wynikającego z umowy

1. Uwagi wprowadzające

Precyzyjne określenie przedmiotu rozważań, tak ważne z punktu widzenia metodologii pracy, utrudniać może wielość i nieostrość pojęć, którymi posługuje się prawo ochrony dziedzictwa kultury. Wśród pojęć przynależnych do tej dziedziny kategorię normatywną stanowią: dobro kultury, zabytek, muzealium oraz zbiory muzealne. Pozostałe pojęcia, tj. kolekcja, eksponat i dzieło sztuki to terminy używane w sensie potocznym.

W przypadku „zabytku” czy „muzealium” ustawodawca posługuje się wprawdzie definicjami legalnymi, jednak nie ułatwia to określenia zakresu powyższych nazw. Definicje legalne tych pojęć stanowią bowiem kompromis pomiędzy uniwersalizmem, dzięki któremu zbiór dóbr podlegających ochronie nie ulegnie sztucznemu zawężeniu, a kazuistyką, różnicującą i wartościującą te dobra¹⁶. Dokonując interpretacji definicji, w pierwszej kolejności należy odwołać się ewentualnie do innych definicji, a następnie, jeśli takich nie ma – do znaczeń słownikowych języka ogólnego, a jeśli i te okażą się niewystarczające, do znaczeń ustalonych w oparciu o reguły pozajęzykowe¹⁷. W pierwszej kolejności omówię pojęcia bardziej ogólne, takie jak dobro kultury i zabytek, które pozostają w ścisłej relacji z pojęciem „muzealium”. Zostaną one przeanalizowane

¹⁶ Tak A. Dobrzyń, *Trudna sztuka, czyli definicje legalne pojęć z zakresu sztuki* (w:) *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. III, red. K. Zalasieńska, W. Szafranowski, Poznań 2009, s. 287.

¹⁷ Por. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2008, s. 219.

zowane na podstawie definicji legalnych, języka prawniczego oraz, po siłkowo, potocznego rozumienia, co stanowić będzie podstawę do określenia przedmiotu niniejszego opracowania. Wszystkie z omawianych terminów mieszczą się w zakresie pojęcia dziedzictwa kultury, dlatego to pojęcie, jako kategoria ogólna, zostanie przedstawione w pierwszej kolejności.

W rozdziale tym zostanie podjęta próba usystematyzowania wymienionych pojęć oraz wskazania wzajemnych relacji między nimi. Ma również stanowić uzasadnienie dla przyjętego w pracy zakresu badawczego. Jak sugeruje tytuł publikacji, przedmiot świadczenia w analizowanym stosunku zobowiązaniowym został określony dość wąsko – jest nim muzealium. Uwagi czynione w tym rozdziale mają ponadto na celu ukazanie specyfiki analizowanej materii, szczególnego i wyjątkowego charakteru dóbr udostępnianych w celach wystawienniczych.

2. Dziedzictwo kultury

Dziedzictwo kultury należy do terminów języka prawnego, występuje w aktach międzynarodowych oraz w Konstytucji RP¹⁸. Po raz pierwszy pojęcie to zostało zdefiniowane w Konwencji w sprawie ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r.¹⁹ W myśl postanowień art. 1 za „dziedzictwo kulturalne” uważane są trzy kategorie obiektów: „1) zabytki, czyli dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki; 2) zespoły budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki; 3) miejsca zabytkowe będące dziełami człowieka lub wspólnym dziełem człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego”. Prócz tak tradycyjnie rozumianego

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

¹⁹ Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190.

dziedzictwa kulturalnego²⁰, akty prawa międzynarodowego regulują jego szczególne rodzaje, jak np. dziedzictwo podwodne²¹, niematerialne²², archeologiczne²³ czy architektoniczne²⁴.

W prawie polskim odwołanie do dziedzictwa znajduje się w akcie prawnym najwyższej rangi. Wedle Konstytucji RP, Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego (art. 5) oraz udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym (art. 6 ust. 2). Przede wszystkim jednak należy mieć na uwadze Preambułę, w której zawarte jest zobowiązanie do przekazania przyszłym pokoleniom „wszystkiego, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku”. Termin dziedzictwo narodowe, którym posługuje się Konstytucja, nie powinien być zawężany tylko do polskiego dorobku kulturowego, chodzi również o ochronę dziedzictwa innych narodów – „to nie tylko moralny obowiązek, ale i przyjęte międzynaro-

²⁰ Dziedzictwo kultury jest pojęciem szerokim. W myśl definicji sformułowanej przez J. Pruszyńskiego: „Dziedzictwo kulturalne to zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”. J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, Warszawa 2001, s. 50. Na przydatność definicji zaproponowanej przez J. Pruszyńskiego wskazuje Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 r., K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102.

²¹ Konwencja o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturalnego, sporządzona w Paryżu dnia 2 listopada 2001 r., tekst ang. dostępny na stronie http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 4.02.2015 r.). Zob. też W. Kowalski, I. Pomian, *Ochrona podwodnych obiektów archeologicznych* (w:) *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury*, Kraków 2006, s. 81–103; W. Kowalski, *Legal protection of the underwater cultural heritage – Poland* (w:) *Legal protection of the underwater cultural heritage – national and international perspectives*, The Hague: Kluwer Law International 1999, s. 119–132.

²² Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturalnego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018).

²³ Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).

²⁴ Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 210). Szerzej na temat ochrony dziedzictwa architektonicznego por. H. Nieć, W. Kowalski, *Założenia polskiej koncepcji prawnej ochrony dziedzictwa architektonicznego*, Kraków 1986.

Paulina Gwoździewicz-Matan – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; radca prawny; autorka publikacji z zakresu prawa cywilnego oraz prawa autorskiego, w tym dotyczących problematyki prawnych aspektów funkcjonowania rynku sztuki oraz prawa ochrony dóbr kultury.

■ Książka przedstawia cywilnoprawne aspekty związane z udostępnianiem muzealiów w celach wystawienniczych. Autorka dokonuje analizy stosunku zobowiązaniowego, na podstawie którego muzea udostępniają swe zbiory innym podmiotom w celu ich zaprezentowania na wystawie. Omówiono m.in. takie zagadnienia jak:

- charakter prawny umowy użyczenia muzealiów,
- prawa i obowiązki stron tej umowy,
- odpowiedzialność z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy,
- kwestie naruszeń majątkowych i osobistych praw twórcy w czasie prezentowania dzieł na wystawie,
- problem ubezpieczeń i gwarancji państwowych.

■ Zaprezentowane w monografii uwagi są wynikiem analizy umów stosowanych w praktyce przez muzea polskie i zagraniczne. Wyjaśnienia dotyczące konstrukcji umowy pomogą w skomplikowanym nieraz procesie organizowania wystawy i będą przydatne w prawidłowym formułowaniu postanowień umownych.

■ Publikacja przeznaczona jest dla szerokiego grona odbiorców: muzealników, kuratorów wystaw, prywatnych kolekcjonerów, twórców, a także prawników praktyków obsługujących instytucje kultury.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-264-8137-6

Cena 99 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.ksiazki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

9788326481376 W01P01